

Lietuviškos farmacijos periodikos ištakos ir raida (1905–1940)

Silvija STAKULIENĖ

Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas, M.K. Čiurlionio g. 21, LT-03101 Vilnius,
el. p. silvija.stakulienė@mf.vu.lt

Žvelgiant į XX a. pirmąją pusę iš istorinės laiko perspektyvos, aiškiau brėžiasi lietuviškos farmacijos periodinės spaudos ištakos, jos kontūrai, nulemti politinių, istorinių ir ekonominių mūsų krašto realijų. Farmacijos periodikos spauda, kaip viena iš publikuoto paveldo dalių, Lietuvoje buvo veikiama specifinių, tik mūsų kraštui būdingų raidos dėsnų. Šio straipsnio tikslas – pasitelkus spausdintus šaltinius apžvelgti tarpukario Lietuvoje lietuvių kalba leistą farmacijos periodiką bei Amerikoje leistą pirmąjį populiarų lietuvių kalba pasirodžiusį žurnalą, atsiribojant nuo tuo metu leistų šios srities knygų. Apžvelgiama šios periodikos ištakos ir raida iki 1940 m. Pirmasis periodas apima nelietuvišką farmacijos periodiką (1820–1830), antrasis – lietuviškos farmacinės periodinės spaudos pradžią (1905–1918) ir trečiasis – Lietuvos Respublikoje leistą lietuvišką farmacinę spaudą (1918–1940).

Lietuviškos farmacinės periodikos istoriografija nėra gausi ir išsamiau nenagrinėta mūsų šalies tyrinėtojų. Iki šiol daugiau dėmesio buvo skirta medicinos spaudai, neišskiriant farmacijos, kaip savarankiško tyrimo objekto, iš viso konteksto.

1922 m. „Medicinos“ žurnale žymus visuomenės ir politikos veikėjas gydytojas K. Grinius pirmasis mėgino aprėpti visą medicinos spaudą, tarp jos – farmacijos, išspausdindamas pirmąją retrospektyvinę medicinos literatūros rodyklę. Iki tol buvo išleista labai nedaug farmacijos periodikos. K. Grinius rašė: „Kadangi medicinos mokslo knygų lietuvių kalba iki šiol beveik nėra, tai kuone visos šios srities mūsų knygos gali būti priskaitytos prie populiarių medicinos ir higienos žinių platintojų“¹. Iš dabartinio laikotarpio tyrinėtojų apie farmacijos periodinę spaudą yra rašęs V. Urbonas, priskirdamas medicinos, farmacijos ir sveikatos apsaugos žurnalus prie specializuotų periodinių leidinių ir pateikęs šių spausdinių statistiką². Minėtinas V. Gudienės ir A. Kripaitytės straipsnis iš farmacijos istorijos Lietuvoje, glaustai apžvelgiantis beveik 200 metų farmacijos profesinių organizacijų veiklos periodą, tarp jų ir farmacijos periodiką³.

Prie nelietuviškos Lietuvos farmacijos periodikos prielaidų, suteikusių postūmį šiai spaudai atsirasti ir vystytis, buvo 1805 m. Vilniaus medicinos draugijos (toliau – VMD) įkūrimas, suvienijęs ir sutelkęs intelektualines Lietuvos medikų ir farmacininkų pajėgas. 1819 m. prie VMD šios draugijos nario profesoriaus J.F. Volfango pastangomis buvo įkurtas Farmacijos skyrius. Veiklos programoje, apimančioje dvylika paragrafų, viena kryptis buvo farmacinės spaudos išleidimas, platinimas ir populiarinimas. 1820–1822 m. imta leisti „Pamiėtnik farmaceutyczny Wileński“. Šiame spauidinyje arti 50% sudarė originalūs straipsniai, kitą dalį – vertimai iš Europos farmacijos žurnalų⁴. Nagrinėta farmakologijos, farmacinės chemijos, technikos įranga, farmacinė literatūra, pateikta veiklos kronika ir įvairenybės. Leidybai nutrūkus, 1822–1824 ir 1830 m. leistas bendras draugijos leidinys „Dziennik medycyny, chirurgii i farmacyi“. Jame, kitaip nei „Pamiėtnik farmaceutyczny Wileński“, farmacininkai turėjo tik savo skyrelį, kuriame spausdino originalius farmacijos srities straipsnius.

Ši XIX a. Lietuvoje leista, nors ir nelietuviška, farmacijos periodinė spauda, kuriai jau beveik 200 metų, įeina į mūsų krašto farmacinės periodinės spaudos paveldą, jo „aukso fondą“, įamžindama periodiniuose leidiniuose užfiksuotas profesines žinias.

Lietuvoje ilgai trukęs spaudos draudimas lietuviškais rašmenimis uždėjo savo žymes ir stabdė bei paveikė vėlyvą pirmųjų visų kultūros, švietimo, medicinos sričių, neaplenkiant ir farmacijos, leidinių pasirodymą gimtąja kalba. Todėl užjūrio lietuviai pirmieji 1905 m. Bostone išleido „Vaistininką“ („Pharmacist“), lietuvišką visuomenei profilaktiškai šviesti žurnalą. Leidinys buvo platinamas tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose, tiek Europoje. Ėjo kartą per mėnesį. Išsilaike dvejus metus (1905–1906). Leidėjai buvo J. Gedeminas ir A. Mickevičius. „Vaistininke“ skelbtos higienos ir sanitarijos žinios, pamokymai ir aprašymai, kaip apsaugoti nuo infekcinių ligų, praktiški patarimai, spausdinami receptai, trumpos informacinės žinutės iš Lietuvos, Rusijos. Tekstuose pastebima didelė terminų įvairovė, angliški žargonizmai.

Antraisiais leidimo metais norėta tobulinti „Vaistininko“ dizainą, padaryti jį panašų į tikrą anglišką „magaziną“ tiek forma, tiek turiniu, leidžiant gerame kokybiškame popieriuje. Tačiau 1907 m. žurnalo leidyba nutrūko. Šis žurnalas, nepretenduojantis į mokslinio žurnalo statusą, istoriškai reikšmingas kaip pirmasis lietuviškas populiarus sveikatos tematikos spauidinys, leistas už Lietuvos ribų.

XX a. pradžioje tautinio atgimimo sąjūdis, daręs įtaką spaudos draudimo panaikinimui 1904 m., buvo palankus ir tautinei kultūrai plėtotis. 1906 m. kovo 4 d. paskelbus „Laikinąsias draugijų ir sąjungų taisykles“, buvo sudarytos teisinės prielaidos steigti lietuvių kultūros, švietimo draugijas ir organizacijas. Sparčiai ėmė keistis ir pagerėjo leidybinė situacija, dariesi įtaką pirmosios lietuviškos spaudos pasirodymui.

Vilniuje 1907 m. įkūrus Lietuvių mokslo draugiją (toliau – LMD), kurios vienas tikslų buvo skleisti Lietuvos istorijos, medicinos, lituanistikos žinias, rūpintis leidyba, prie jos susitelkė ir aktyviausi farmacijos bendruomenės atstovai. K. Grinius, žinomas kaip visuomenės veikėjas, ragino farmacininkus ir medikus jungtis į draugiją, leisti laikraštį, organizuoti medicinos darbuotojų suvažiavimą⁵. 1910 m. vykusiam LMD suvažiavime jau kilo aštrių diskusijų dėl medicinos reikalams skirto laikraščio įsteigimo. Buvo net sudaryta tokio laikraščio sąmata – 13 000 rb, o leidžiant kaip laikraščio priedą – 600 rb. Tačiau visas šis sumanymas nebuvo įgyvendintas ir nepasirodė jokios spaudos medicinos tematika.

1911 m. prie „Lietuvos žinių“ nemokamo priedo „Aušrinė“, skirto „moksleivijos literatūros ir mokslo reikalams“, pirmojo numerio pasirodė slapyvardžiu Sim.Jan. pasirašytas kreipimasis į visus lietuvių farmacininkus, gyvenančius tiek Lietuvoje, tiek Rusijoje, raginantis leisti savo leidinį. Greit pasirodęs antrasis „Aušrinės“ numeris buvo jau išleistas su nenumuotu priedu „Farmaceutų reikalai“ (toliau – „FR“). Pažangūs ir patriotiškai nusiteikę Maskvos lietuviai farmacininkai, sudėję lėšų, pradėjo leisti farmacijos temoms skirtą savąjį profesinį laikraštuką „Farmaceutų reikalai“. Jis ėjo 1911–1912 metais, tuo laikotarpiu išleisti septyni numeriai. Leidėja buvo F. Bortkevičienė, redaktorė S. Mošinskaitė. Laikraštėlyje griežtai pasisakoma už lietuvių farmacininkų solidarumą, jų vieningumą kovojant dėl savo profesinių teisių. Tuo metu nemaža dalis lietuvių jaunuomenės dirbo įvairiose Rusijos provincijos vaistinėse ir jų keliamos problemos buvo skelbiamos „FR“, be to, buvo publikuojama įvairenybių kronika, skelbimai, nekrologai.

1912 m. nutrūkus „Farmaceutų reikalų“ leidybai, po šešerių metų pertraukos, 1918 m. sausį, Maskvoje pasirodė „Farmaceutų reikalai“. Leidėjas – Lietuvos farmacininkų sąjunga, redakcinę komisiją sudarė S. Nasvytis, V. Narbutas, A. Sutkus. Spaudos tyrinėtojų nuomone, jis laikomas ikikarinio „FR“ tęsėju. Laikraščio

pratarmėje „Nuo Redakcijos“ buvo rašoma, kad tai bus savo profesines problemas gvildenantis ir farmacininkus vienijantis laikraštis. Jame labai aktualiai nuskambėjo siūlymas artimiausiu laiku sušaukti bendrą Rusijoje gyvenančių farmacininkų suvažiavimą, kuriame būtų svarstomi ateities planai grįžus į Lietuvą. Kaip rašė „FR“, tais metais vykusiame karininkų suvažiavime Petrograde gydytojas J. Žemgulys pasiūlė Lietuvos vaistinių organizacijos ir įstatų projektą. Iš laikraštje pateiktų duomenų sužinome, kad Rusijoje dirbo arti 2000 lietuvių farmacininkų, tačiau uolių skaitytojų, kaip patys vaistininkai rašė, buvo vos keliolika. Deja, sugebėta išleisti tik viena aštuonių puslapių dydžio numerį, ir leidyba nutrūko.

Lietuvos spaudoje iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios buvo gyvai diskutuojama, net iki aštrių poleminių ginčų, ir vis aktyviau keliama mintis suvienytomis gydytojų, gamtininkų ir farmacininkų jėgomis leisti rimtą mokslinį leidinį, nagrinėjantį šiuolaikines gamtos mokslų problemas. Daug kam kėlė abejonių, ar Lietuvoje atsirastų suinteresuotų mokslo žmonių, kuriems specializuotas, siauros profesinės krypties spauidinys bus reikalingas. Neilgai trukus, 1912 m. lapkritį, „Lietuvos žiniuose“ pasirodė kreipimasis į medikų ir farmacininkų bendruomenę. Straipsnį pasirašė J. Basanavičius, A. Domaševičius, S. Matulaitis, J. Šlapelis, A. Vileišis, A. Laumianskis, pranešdami apie naujo žurnalo pasirodymą⁶.

1913 m. išleistas pirmasis mokslinis „Medicinos ir gamtos“ žurnalas, skirtas medicinai, veterinarijai, farmacijai ir gamtai. Leidėjas ir redaktorius gydytojas S. Matulaitis įvadiniame straipsnyje teigė, kad „toks laikraštis būtina reikalingas, jau atėjo laikas aprūpinti minėtųjų šakų reikalus“⁷. Žurnale buvo numatyta spausdinti originalius ir verstinius straipsnius, visuomenės gyvenimo apžvalgas, kitą vertingą informaciją. Tačiau antrasis žurnalo numeris smarkiai vėlavo. Jame S. Matulaitis rašė: „Pradedami leisti pirmą lietuvių kalba medicinos-gamtos laikraštį, tikėjome, kad atrasime didesnio užsienio interesavimo. Bet, rodos, skaudžiai apsirikome“⁸. Į šauksmą prisidėti beveik niekas neatsiliepė. Trūkstant autorinių straipsnių, žurnalą po dviejų numerių nustota leisti, nors lėšų, kaip vėliau rašė S. Matulaitis, užteko ir kitam numeriui.

1914 m. prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas, sugriautas ūkis, šleifu iš paskos slenkančios infekcinės ligos, nepaprastai didelis gyventojų mirtingumas labai stabdė lietuviškos farmacijos periodikos leidybą, nutraukė prieš dešimtmetį suaktyvėjusią kultūros ir švietimo veiklą. 1915 m. rudenį Vokietijos kariuomenės okupuota Lietuva buvo valdoma karinės vadovybės, kuri atvirai rengėsi kolonizuoti kraštą, slopino bet kokį lietuvių kultūrinį darbą. 1915 m. gruodžio 5 d. išleistas spaudos įstatymas įvedė dvigubą kontrolę Lietuvoje: karinę ir politinę. Leidimą spausdinti lietuvių kalba leidėjai gaudavo itin retai. Karo metų materialiniai sunkumai, priverstinis

inteligentijos išsisklaidymas savaime stabdė ir farmacijos periodikos leidybą. Tik 1918 m., po Nepriklausomybės įtvirtinimo, Lietuvoje imta galvoti apie medicinos spaudos, neišskiriant ir farmacinės, leidybą.

Per 1911–1918 metus Lietuvoje farmacininkai išleido su pertraukomis ėjusį laikraštį „Farmaceutų reikalai“ ir bendrą medicinos bendruomenei skirtą žurnalą „Medicina ir gamta“. Leidybai trukdė nepalanki to meto karo atmosfera ir beveik sužlugdyta poligrafijos pramonė Lietuvoje.

1918 m. įtvirtinus Lietuvos valstybingumą, atsirado palankios sąlygos leisti farmacijos periodiką. Tai sąlygojo Lietuvos farmaceutų sąjungos susikūrimas (1921), taip pat Lietuvos vaistininkų draugijos įkūrimas (1922). 1923 m. Kaune sujungtomis farmaceutų ir vaistininkų jėgomis pasirodė profesinis periodinis žurnalas „Farmacijos žinios“ (toliau – „FŽ“), skirtas farmacijos mokslo, praktikos ir profesijos reikalams. Šis Lietuvos Respublikoje 1923–1940 metais leistas leidinys buvo vienintelis žurnalas, skirtas farmacininkams ir vaistininkams, gvildenantis jų profesinę sritį. Pirmajame žurnalo numeryje išdėstyta nuosekli programa: kova už savo profesines teises, skelbiant, kad „gyvybės syvai organizacijai yra spausdintas žodis, kuris lankydams kiekvieną organizacijos narį pasakys, kas organizacijai gresia, ką organizacija turi daryti [...] „Farmacijos žinių“ stiprėjimas ir tobulėjimas, tai visos farmacininkų korporacijos užduotis [...]. Viskas, kas gali pagerinti farmacininkų korporacijos padėtį, plėtoti farmacijos srities uždavinius, ar tai moksle, ar tai praktikos reikaluose, visuomet ras „Farmacijos žinių“ skiltyse vietos. Mes tikime, kad tas svarbus reikalas – patiesti farmacijai mūsų Tėvynėje tvirtus pamatus, sužadįs tas galimybes, kurių dar nėra farmacininkų korporacijoj apsiरेikšusių ir tuo pasikliaudami, mes imamės to sunkaus darbo – vesti „Farmacijos žinias“⁹.

Iš žurnalo puslapių sužinome, kad Lietuvoje vaistų gaminimas, vaistinių augalų rinkimas tuomet buvo dar užuomazgos stadijos. Išryškėjo profesinės terminijos problemos, todėl imta diskutuoti dėl teisingo specialybės terminų apibūdinimo ir vartojimo. Redakcija pranešė, kad pirmasis numeris bus siunčiamas visiems vaistininkams, prašoma užsimokėti gavus numerį. Aptariama ir farmacijos įstatymo įvedimo būtinybė Lietuvoje, sudaryta komisija jam parengti ir išdėstyti keturi pamatiniai punktai: 1) vaistų tiekimas visuomenei; 2) vaistinės medžiagos gaminimas; 3) farmaceutų apšvietimas; 4) farmacijos reikalų tvarkymas.

1924 m. siekiant teisiškai sutvarkyti Lietuvoje vaistininkų ir farmacininkų veiklą, tais pat metais priimtas „Farmacijos įstatymo sumanymas“ buvo išspausdintas žurnale¹⁰. Apibrėžta vaistinės sąvoka, tvarka joms steigti, jų įrengimas, privalomų knygų sąrašas, vaistų išdavimas, kontrolė, kaina, farmacininkų mokslo teisės,

farmacijos reikalų tvarkymas ir daug kitų labai svarbių dalykų. Tačiau šis įstatymo sumanymas buvo gan prieštarai vertinamas. Būta ir opozicijos, kuri reiškėsi „FŽ“ puslapiuose, išsakyta griežta kritika kai kurių įstatymų atžvilgiu. Matyt, ne visi gydytojai Lietuvoje norėjo atsakyti savo globėjiškos pozicijos farmacininkų atžvilgiu. Iki tol buvo remiamasi Rusų medicinos statutu, kuris, pastarųjų nuomone, visai netiko Lietuvos farmacininkams ir vaistininkams, nes Rusijoje farmacija, kaip jie rašė, buvo vadinama „tyli medicinos tarnaitė“. Lietuvos farmacininkai norėjo būti savarankiški ir nepriklausomi.

Šis žurnalas sprendė daug rimtų ir svarbių profesijos klausimų: farmacijos švietimas, vaistinių padėtis, farmacijos reikalų tvarkymas, vaistų gamyba Lietuvoje. Be to, kaip patys farmacininkai rašė, Lietuvoje farmacijos mokslo dirvoje yra daug darbo, toje srity dirvonai dar nepradėti plėsti. Jie ragino prisidėti prie darbo visus, kas kuo gali: pinigais, raštais, mokslo žiniomis; tuomet „FŽ“ tobulės turiniu, forma ir išvaizda. Daug dėmesio buvo skiriama farmacijos mokslo ir praktikos reikalams, vaistų gamybai bei prekybos klausimams. Palaipsniui keitėsi ir tobulėjo žurnalo struktūra ir turinys, pasipildydami naujomis rubrikomis. Nuo 1925 m. trečiojo numerio žurnalo redakcija įvedė naują skyrelį „Nauji vaistai ir patentuoti vaistai ir kosmetikos dalykai“, kuris praturtino, pagilino ir praplėtė leidinio informacinę vertę. Be to, žurnalas turėjo kronikos skyrelį, įvairenybes, skelbti jubiliejai ir netektys, spausdinta reklama. „FŽ“ publikavo visą Lietuvos farmacininkų ir vaistininkų draugijų suvažiavimų medžiagą, Medicinos statuto papildymus ir pakeitimus, naujų vaistų formules, kitą įvairią medžiagą. 1932 m. įvadiniame žurnalo puslapyje jos redaktorius provizorius S. Nasvytis rašė: „Farmaceutų luomas Lietuvoje bendro ir specialinio mokslo atžvilgiu visiškai susilyginęs su kitomis inteligentinėmis profesijomis: gydytojais, inžinieriais, juristais ir t. t. Šioje srityje mes esame pasiekę, ko norėjome“¹¹. Tai reikia suprasti kaip aukštą savo profesijos įvertinimą, kurį sąlygojo pamažu tvirtėjanti juridinė ir įstatyminė bazė, ekonomikos pakilimas. 1937 m. išleistas naujas Farmacijos įstatymas, o 1938 m. įvestos naujos taisyklės vaistų kainoms, chemikalams ir kosmetikai.

Gana reikšminga detalė, kad „FŽ“ buvo išlaikomos Vaistininkų draugijos lėšomis. 80% visų vaistininkų priklausė draugijai ir mokėjo 25 Lt mokestį per metus, tuo padengdami ir žurnalo leidybos sąnaudas. 1940 m. išleistas žurnalo 4 numerius, leidyba nutrūko. Per aštuoniolika metų išleisti 148 numeriai. Juose išspausdinta daug originalių mokslinių, istorinių, apžvalginių, informacinių straipsnių, kurie sugulė į žurnalo puslapius, tapdami istoriniu spaudos paveldu, suteikiančiu informaciją apie tarpukario Lietuvos farmacininkų ir vaistininkų veiklą.

Nuo 1923 m. spalio iki 1940 m. balandžio keitėsi žurnalo redaktoriai: 1923–1924 m. redagavo Z. Kuzavas,

1925–1926 ir 1930–1934 m. – S. Nasvytis, 1927–1929 m. – J. Makauskis, 1935–1940 m. – J. Žemaitis. Nuo jų veiklos priklausė ir „FŽ“ turinys, struktūra. Tačiau tyrinėti jų veiklą – jau kitos studijos darbas.

Žurnalas buvo spausdinamas „Varpo“, „Dirvos“, „S. Neumano“, „Žaibo“ spaustuose. Vieno numerio kaina svyravo nuo 3 iki 6 Lt. 1924 m. jo tiražas buvo 1000 egz. Visus šiuos gražius sumanymus, idėjas nutraukė sovietinė okupacija, kai buvo sustabdyta žurnalo veikla.

Lietuvos farmaceutų tarnautojų sąjunga bandė leisti „Lietuvos farmaceutą“, kuris ėjo nuo 1933 m. vasario 28 d. iki balandžio mėnesio. Redagavo M. Barkauskas. Jame jau imta gvildinti aktualias socialines darbo problemas. Deja, pradėtas rimtas darbas nutrūko. Tebuvo išleisti tik trys žurnalo numeriai.

Apžvelgus lietuviškos farmacijos periodinės spaudos ištakas bei raidą tenka konstatuoti, kad svarbiausi veiksniai, trukdę šiai spaudai atsirasti, ir lėtas jos augimas susiję su istorinėmis ir politinėmis sąlygomis. Pagrindinės išvados yra šios:

- neigiamą įtaką darė Lietuvos priklausymas carinės Rusijos imperijai (1795–1915): lietuviškose gubernijose visuomeninis profesinis medikų ak-

tyvumas buvo nuolat slopinamas ir iki pat Pirmojo pasaulinio karo nebuvo leidžiami jokie organizuoti gydytojų susibūrimai, draudžiami profesiniai suvažiavimai;

- XX a. pradžios revoliucinio pakilimo ir atoslūgio bangos (1905–1907), Pirmasis pasaulinis karas (1914–1917), kaizerinė okupacija (1915–1918), Lietuvos valstybės kūrimosi sunkumai išblaškė farmacijos bendruomenės narius;
- 1905–1940 m. Lietuvoje išleisti 4 lietuviškai farmacijai skirti periodiniai leidiniai, įskaičiuojant ir Amerikoje išleistą „Vaistininką“, sudarė labai nežymią dalį visos Lietuvos tarpukariu išleistos periodinės spaudos produkcijos;
- reikšminga šių leidinių istorinė misija, nes tai buvo pirmieji tarpukario Lietuvoje leisti farmacininkų ir vaistininkų profesiniai periodiniai leidiniai, liudijantys šių specialistų brandą ir pajėgumą patiems leisti savo srities spaudą;
- leidiniai teikė išsamią informaciją apie Lietuvos farmacijos ir vaistininkystės srityje pasiektą profesinį lygį.

¹ Grinius, K. Medicinos ir higienos žinių populiarizacija lietuvių tarpe // *Medicina*. – 1922, Nr. 5, p. 241-246; Nr. 6/7, p. 315-325; Nr. 8, p. 397.

² Urbonas, V. Lietuvos žurnalistikos istorija: periodinė spauda. – Klaipėda, 2002. – P. 227-228.

³ Gudienė, V., Kripaitytė, A. Farmacijos specialistų profesinės organizacijos Lietuvoje: (istorija ir veiklos kryptys) // *Medicina*. – T. 38 (2002), p. 1230-1231.

⁴ Andriūšis, A. Lietuvos medicinos spauda // *Žurnalisto žinynas*. – Vilnius, 1996. – Kn. 2, p. 163.

⁵ Grinius, K. Farmaceutų ir medikų reikalai // *Lietuvos žinios*. – 1911, vas. 8, p. 1.

⁶ [Lietuvių medikus, veterinarus, farmaceutus ir gamtininkus // *Lietuvos žinios*. – 1912, lapkr. 24, p. 4.

⁷ Nuo redakcijos // *Medicina ir gamta*. – 1913, Nr. 1, p. 1.

⁸ Nuo redakcijos // *Medicina ir gamta*. – 1913, Nr. 2, p. 1.

⁹ Redakcijos žodis // *Farmacijos žinios*. – 1923, Nr. 1, p. 2.

¹⁰ Farmacijos įstatymo sumanymas // *Farmacijos žinios*. – 1924, Nr. 4, p. 11-23.

¹¹ Nasvytis, S. Kur mes esame // *Farmacijos žinios*. – 1932, Nr. 1, p. 1.

Summary

Lithuanian Pharmacy Press Prehistory and Development (1905–1940)

Silvija STAKULIENĖ

The aim of this study was to describe the historical development of pharmaceutical press, its task and problems that had emerged during its evolution in 1905–1940. The first magazine on medicine pharmacy "Vais-tininkas" (*The Pharmacist*) was published by a Lithuanian emigrant in Boston. It was issued in 1905–1906. In 1911–1912, a supplement to "Lietuvos žinios" (*Lithuanian News*) under the title "Farmaceutų reikalai" (*The Pharmacists' Matters*) was issued. In 1918 in Moscow pharmacists issued a sequel of "Farmaceutų reikalai", misfortunately, only one issue of the publication was issued. In 1913, the first Lithuanian journal "Medicina ir

gamta" (*Medicine and Nature*) appeared. In 1923–1940, the Lithuanian Drugs and Pharmacists Association issued professional magazine devoted to the resolution of their professional problems. It was "Farmacijos žinios" (*Pharmacy News*). Apart from this magazine in 1933 the Lithuanian Drug Employees Association issued a new magazine "Lietuvos farmaceutas" (*Lithuanian Pharmacist*), but only in three issues.

Characterising Lithuanian pharmacy periodical press it must be said that those five issues, published in 1904–1940 took the leading role on the future solid periodicals of that field.

UDK 01.001(474.5)

BIBLIOGRAFO PASIRINKIMAS – TARP PRIELAUDŲ IR FAKTŲ

MARIJA IVANOVIČ

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras, K. Sirvydo g. 4, LT-01101 Vilnius

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras greta knygų lietuvių kalba rengia ir Lietuvoje išleistų lenkiškų knygų bibliografinius įrašus, kurių pagrindu leidžia kontrolinius sąrašus.

1998 m. išleistas kontrolinis sąrašas „XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos“¹, kuriame užregistruota 818 spaudinių lenkų kalba, išleistų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje. Šis leidinys tapo žinomas ne tik Lietuvoje. Reikėtų paminėti Lenkija, Baltarusija, Kroatija, nes su šių šalių bibliografais ir istorikais užsimezgė ir tęsiasi aktyvus bendradarbiavimas, ypač vertingas dabartiniu etapu, kai rengiamas spaudai analogiškas kontrolinis sąrašas – „XVIII a. Lietuvos lenkiškos knygos“. Jau aprašyta per 1500 leidinių, o parengtą kontrolinį sąrašą sudarys per 5000 bibliografinių įrašų. Šie įrašai kartu su kitais lietuviškų bei hebrajiškų knygų įrašais siunčiami į Europos Rankinės spaudos knygų (HPB), išleistų iki 1830 metų, duomenų bazę.

Šio straipsnio autorė yra jau išleisto kontrolinio sąrašo sudarytoja ir tęsia darbą – rengia spaudai „XVIII a. Lietuvos lenkiškos knygos“. Tačiau rengiant įrašus naujam leidiniui, renkant informaciją apie to laikmečio knygas, tenka nuolat grįžti prie jau parengtų XVII a. įrašų, juos taisyti ar pildyti. Dažnai naujų duomenų gauname iš jau minėtų kitų šalių kolegų. Pavyzdžiui, profesorius Marek Skwara iš Ščecino universiteto Lenkų filologijos instituto, rengiantis XVII a. lenkų kalba spausdintų laidotuvių pamokslų ir kalbų bibliografiją, atsiuntė laišką su 3 labai svarbiais mūsų kontrolinio sąrašo papildymais. Be to, jis prašė duomenų savo rengiamai bibliografijai apie Lietuvos bibliotekų fonduose esančius spaudinius.

Bibliografai patyrė, jog aprašant senąją spaudą didžioji pastangų ir laiko dalis skiriama papildomai literatūrai studijuoti, kad būtų galima identifikuoti autorius, vertėjus, leidėjus. Reikia nagrinėti biografijas, siekiant atskleisti ar patikslinti slapyvardžius, tyrinėti medžiagą apie vietovardžius, aiškintis

senovinių žodžių prasmę ir pan. Ir rengiant lenkiškų knygų aprašus tenka visa tai atlikti. Išsamų aprašą sudėtinga parengti dar ir dėl to, kad dalies knygų negalima aprašyti *de visu*, nes vieninteliai išlikę egzemplioriai saugomi užsienio bibliotekose. Tačiau atsakingiausias sudarytojo darbas – savarankiškai vertinti duomenų apie autorius, vertėjus, leidėjus, jų slapyvardžius patikimumą bei faktų pagrįstumą ir kitų specialistų atliktų tyrimų rezultatus, hipotezes.

Šioje publikacijoje pateikti keli XVII ir XVIII a. knygų lenkų kalba įrašų rengimo pavyzdžiai, įrodantys, kad bibliografams kartais reikia grįžti prie to paties įrašo net keletą kartų ir taisyti ne tik kitų, bet ir savo padarytas klaidas.

Leidinyje „XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos“ užregistruotos dvi knygos: „Deklarata... arcybiskupa Spalâteńskiego, prymas a metropolity Królestwa Dalmatskiego i Kroackiego...“² (įrašas 124) ir Marcus Antonius de Dominis (1560–1624) knyga „Marcus Antonius de Dominis arcybiskup Spalâteński swego zwrocenia się z Angliey...“³ (įrašas 390). Atrodytų, jog tai skirtingos, niekuo viena su kita nesusijusios knygos. Lenkijos nacionalinės bibliotekos Centriniam suvestiniame kataloge šių knygų įrašai taip pat pateikti skirtingose vietose. Kai kontrolinis sąrašas buvo išleistas, apie tai rašyta laikraštyje „Kurier Wileński“⁴ ir atkreiptas dėmesys į jame užregistruotą minėtą Marcus Antonius de Dominis knygą. Išnagrinėjus „Encyklopedia powszechna“⁵ ir „Podręczna encyklopedia kościelna“⁶ skelbiamas jo biografijas, suderinus įvairius šios idomos ir spalvingos asmenybės gyvenimo faktus, susijusius vardus, vietovardžius (pavyzdžiui, arcybiskup Spolatro, arcybiskup Spalato, Spalatro (dabartinis Splitas), biskup Seni, Zegn, w Segna (Zengg), Kroatija, Chorwacija, Dalmacija), pastebėjus, kad „Encyklopedia kościelna“⁷ nurodo du de Dominis veikalus, išleistus Vilniuje, prieita prie išvados, jog tai dvi to paties autoriaus – Marcus Antonius de Dominis, knygos. Būsimouose Lietuvos XVII a. lenkiškų knygų sąrašo papildy-

muose šios knygos jau bus užregistruotos kartu, nes yra parašytos vieno autoriaus.

Bibliografo sprendimą keisti šaltiniuose pateiktus duomenis iliustruoja kitas pavyzdys. Žymus XVIII a. jėzuitas, leidėjas, bibliotekininkas, vertėjas Grzegorz Kniażewiczius išvertė žinomo to meto kunigo, teisės ir teologijos daktaro, enciklopedinių žinių istoriko, bibliotekininko Muratori Lodovico Antonio (1672–1750) kūrinių „O zaprowadzeniu wiary chrześcianskiej w Paragwaju“. Šis vertimas nebuvo išleistas, liko rankraštyje. Tačiau, kaip manoma ir nurodoma šaltiniuose „Bibliografia literatury polskiej Nowy Korbut“ (prie įrašo padėtas klaus-tukas)⁸ ir „Słownik polskich teologów katolickich“⁹, G. Kniażewiczius išvertė ir kitą L.A. Muratori veikalą „Zycie Jozefa Balsamo...“¹⁰ (1 pav.). Išstudijavus visus prieinamus bibliografinius šaltinius nerasta žinių, kad L.A. Muratori parašė šią knygą. Atsižvelgiant į autoriaus enciklopedines archeologijos, istorijos, filosofijos, medicinos, etikos,

1 pav.